

EGY PALOTA REGÉNYE

Sokat beszélnek mostanában a fővárosi lakásinségről. Gyakran emlegetik, hogy aránylag sok az üres telek, a lakatlan villa, a tátongó magánpalota. Mindezt ürügül hozhatnók fel, miért fordultunk be e mogorva tél egyik napjának délelőttjén a Károlyi-palota kapuján. Ez a három útszakaszon húzódó, finom művű palota, barna árnyalatú sárga színével, kissé délies hangulattal válik ki e belvárosi környék szelíd és harmónikus kőflórájából. Az utcák itt olyan szűkek, hogy nyaktörő mutatvány: felnézni a házak homlokzatára. A járókelő tekintete végigsiklik az ódon falak szépségein, egy-egy emléktáblán; majd hirtelen észébe jut, hogy ki kell váltania a zsírjegyét, be kell nyújtania cipőigénylését és unokaöccse nem tud egybekelni választottjával a lakáshány miatt...

Pedig érdemes időt és türelmet szakítani a napi gondok közepette is, hogy héba-hóba rátegyük kezünket egy régi ház kilincsére, puszta érdeklődésből, mint ahogy mi is cselekedtük, amikor betámasztottuk magunk mögött a patinás Károlyi-palota bolthajtásos kapuját. Mondjuk meg őszintén? A hideg elől is menekültünk. Felmelegedésre vágytunk. S amint fokról-fokra haladtunk befelé a palota udvarának hótól síkos macskakövein, nemcsak a meggémberegett végtagok engedtek fel merevségükből: képzeletünk is átforrósodott.

A palota jelenleg a főváros tulajdona. 1933 óta a Fővárosi Képtár foglalja el. A palota földszintjén kiállítási helyiségek, raktárak, emeletjén, a hajdani szalonokban, fogadótermekben, lakószobákban a képtár állandó és minden évben gazdagodó kiállítási anyaga. A tágas udvar, vasrácsos kapuval elrekesztve a parktól, a Közművelődési Bizottság közkedvelt nyári hangversenyeinek színtere. A hajdani szeszélyesen burjánzó, nagy kiterjedésű vadkert, átfésülve szabályos közkertté, kedvenc találkozóhelye a környék minden rendű és rangú lakójának. Nyári estéken hűsülőknek és szerelmespároknak, téli délelőttökön hólabdázó gyerekseregnek. A kaplonyutcai szárnyon Batthyány-dombormű, ezzel a felírással:

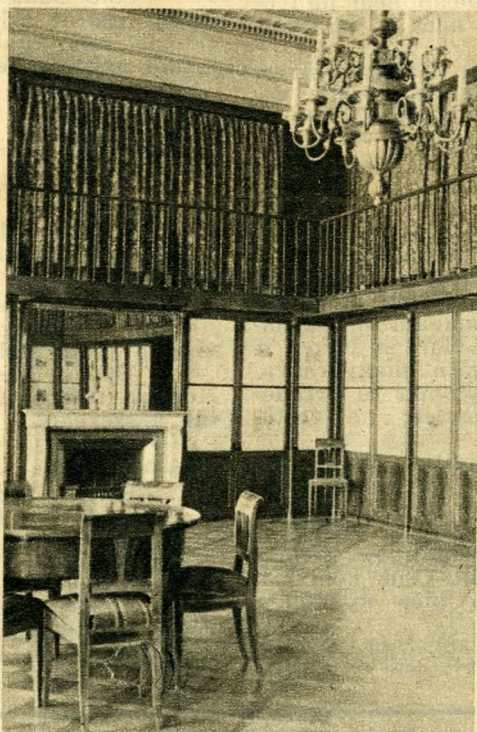
GRÓF BATTYÁNY LAJOS MINISZTERELNÖKÖT, A MAGYAR FÜGGETLENSÉG VÉRTANUJÁT EBBŐL A PALOTABÓL VITTEK BORTONBE.

Néha-néha a palota főbejárata előtt hosszú autósor vesztegel. A főváros polgármestere a palota fogadótermében szokta vendégül látni előkelő látogatóit.

Ennyt a palota jelenéről. És a múltja? Eppen ez az, amit elmondani szeretnénk. Amíg egy grófi palota eljutott idáig...

Talán kezdjük a telekkel. A palota homlokzata jelenleg az Egyetem-utca 6 számot viseli. Az eredetileg 3626 négyszögölnyi terület a múlt században az Egyetem-utca és Egyetem-tér helyén, az Uri-utcán volt. A telek első tulajdonosa: Wernlein János István báró, budai kamarai adminisztrátor. Utána következett a fia: Edmond József báró, ő hamarosan eladta az üres telket Wilfershaim Miklós es. kir. élelmezési biztosnak és örökösének. Az ezután következő telekvételi szerződésekről már pontos adatok tanuskodnak a Károlyi-palota levéltárában. Ezek az adatok azért is érdekesek, mert fényt vetnek egy kor telekspekulációs kezdeményezésére és a XVIII. századvégi Budapest fejlődésére. Arisztokratáink ebben az időben kezdték észrevenni Budapest szépségét. Egyre-másra emelték fényesebb-nél-fényesebb palotáikat.

A Károlyi-palota telke 1744-ig a Wilfershamb-család birtokában volt. Tőle vásárolta meg Zajezdai

Patachich Gábor báró, kalocsai érsek 11.000 forintért. Négy esztendővel később Barkóczy Ferenc gróf, egri érsek már 18.000 forintot fizetett a telekért. A hasonló nevű szabolcsmegyei főispán, »Palócz és Tarnava örökös ura« kapta örökségül. Ekkor bukkan fel a Károlyi név a telekkel kapcsolatban.

És megkezdődik a Károlyi-palota regénye. Első fejezetének ezt a címet adhatnánk: cherchez la femme... Történt ugyanis, hogy Károlyi Antal gróf, a nagykárolyi híres várkastély ura, beleszeretett a dúzgazdag Harruckern János György alezredes-hadbiztos és hadiszállító leányába, Jozefába. A Harruckern-palota történetesen az úriutcai Barkóczy ház szomszéd-ságában húzódott. Antal gróf, akinek a fővárosban még nem volt palotája, gyakran elnézegette a Harruckern-palota ablakából a szomszéd rezidenciát. 1757-ben a gróf elvette feleségül Harruckern Jozefát és a házasságát követő tizenegyedik esztendőben, József fia születésekor, megvette a Barkóczy házat 33.000 forintért. A hajdani krónikások a palota vásárlással kapcsolatban az érzelmi mozzanatok domborítják ki, de nem fukarkodnak kisebb-nagyobb gyakorlati adatok szolgáltatásával sem. Többek között megemlítik: a város kikötötte, hogy Antal gróf »a város földjussának elismerésül« évenként 18 forintot és 62 dénárt fizessen földadó gyanánt. Tehát, ami az adót illeti, a nemes város nem nyomta meg túlságosan az adóprést a hajdani telektulajdonosok terhére.

Elég az hozzá hogy Károlyi Antal gróf rövidesen egyesítette a Barkóczy- és Harruckern-ház telkét s az előbbi házat, Mayerhoffer András építész átalakította palotává. Később Jung József pesti építész és a bécsi Pius Riegl új terveket készített a palota átépítésére. Végül Hofricher József, a Kálvintéri templom tervezője adta meg, az átdolgozott tervek alapján, mai alakját a palotának. Valószínűleg Eble Gábornak, a Károlyi-palota történetének állítása nyomán terjedt el a híre annak, hogy Pollack Mihály, a Nemzeti Múzeum híres tervezője is dolgozott a palota módosításán. A feltevés annyiban helytálló, hogy Pollack a palota belsejében bizonyos átalakításokat végzett.

Az 1779 márciusában megkezdett építkezés jellemző kortörténeti és szociálpolitikai adatokat szolgáltat a későbbi kor kutatójának. Például az épület alapzatait a gróf kókai

jobbágyai ásták urbarium fejében, ezenkívül négy krajcár napidíjat kaptak. Az első kőművesapidíja 45 krajcár volt, a második palléré 30 krajcár, a kőműveslegényeké 27 krajcár, a cserepezőké 36 krajcár, az ácslegényeké 27 krajcár, a napszamosoké 15 krajcár. A céhekben tömörült városi iparosság és munkásság tehát, éppen úgy, mint napjainkban a szervezett munkásság, kevésbé volt kiszolgáltatva a vállalkozónak, mint a minden időben szervezetlen paraszti rétegek.

A régi Barkóczy-ház egyébként két hátulsó szárnyal bővült ki. Az egyikben rendezte be Antal gróf később híressé vált lovardáját és itt kapott szállást derekegyházi fajménesének 17 pompás ménlova és 173 kancája. Az építkezés kiegészítéséül, a két szárny között és hátul, a régi Rondella-utcánál (a mai Magyar-utca), hamarosan díszes kert virágozott ki. Érdekes, hogy a következő esztendőben kezdtek a Károlyiak mindenütt székes palotákat emelni. József gróf átépíttette a nagykárolyi várkastélyt, György gróf Csurgón, István gróf Főthön emelt kastélyt. Lajos gróf pedig telkeket vásárolt a Nemzeti Múzeum környékén.

Am a Károlyi-család büszkesége minden időben a pesti Károlyi-palota maradt. Károlyi György gróf 1837-ben feleségével, Zichy Károlinnal Párizsba utazott. Mesésértékű selyemszövetekkel és bútorokkal megrakodva tértek vissza Pestre. Hogy milyen mennyiségű selyemanyagot és berendezési tárgyat hozott haza a grófi pár, nem tudni pontosan. De tessék elképzelni egy palotát kilenc szalónnal, díszteremmel, fogadótermekkel, tucatnyi lakó-, dolgozó- és hálószobával. Összesen mintegy 83 helyiséget. Hát bizony, jócskán elkelhetett a falakra a zöld és piros selyemszövet, a fehér műmárvány, a mennyezetekre a temérdek aranylécezet. Nem is beszélve a velencei és üvegprizmás remek csillárokról és a főúri izlés szerint készült különféle bútorok sokaságáról.

1838-ban a palota felavatását a váratlan árvízveszedelem megakadályozta. A medréből kiömlött tájékozó áradat a Károlyi-palotát sem kímélte meg. Az épület alatt húzóó csatorna felszakadt, a kert üvegháza tönkrement, nemcsak a földszinti cselédszobák, istállók és a négy szobából álló levéltár szenvedett súlyos károkat, hanem az emeleti termek is megrongálódtak. Wesselényi Miklós báró naplójában hosszasan emlékezik meg a grófi házaspár nagylelkű és önfeláldozó magatartásáról. A palotát átengedték az árvízszűrttő hajléktalanoknak és ők maguk is derekasan kivették részüket a mentési munkálatokban.

Újabb dolgos esztendőket következtek a

palota életében. Végül 1841-ben Koch építőmester átadta az ismét lakhatóvá tett, mindig nappali fényben fürdő empire-stílusú palotát gazdáinak. Ettől kezdve az egyetemutcai Károlyi-palota falai a nemzetre sorsdöntő eseményeknek tanúi. Közöttük gyakran megfordul Széchenyi István gróf is, Károlyi György kebelbarátja. A palota egyik meghitt szalonjában született az árvízszűrttő Pest felvirágoztatásának gondolata, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a Lánchíd Társulat és a Tiszavölgyi Társaság terve. A magyarokkal rokonszenvező István nádor is nem egyszer ült a grófi pár vendégasztalánál. S a reformkor nagy ellenzékije: Wesselényi Miklós báró, mindennapos vendég a már-már közéleti és társadalmi központtá lett Károlyi-rezidenciában.

A nemzet történelmének és a Károlyi-család emelkedésének fényes napjait a szabadságharc hősi küzdelmei váltják fel. Az aggodás néma hónapjai után a Károlyi-palota falai közé újra bevonul a történelem. A reményeket megtépázó, szerencsétlen móri csata után, 1849 június 4-én Windischgrätz herceg, csapatai élén bevonul Budapestre. Jellasics báró a győztesek megalázó pökhendiségével beszállásoltatja magát a Károlyi-palotába. Még azt is előírta, hogy naponként hány üveg pezsgő kerüljön az asztalára. Pirosköpenyes szeresznai nap mint nap, végeérhetetlen eszem-izommal, dorbzózással verték fel a palota esendjét. A kamarilla kegyence és csatlósai, ugyancsak kitombolták győzelmi mámorukat. Később biztosan regéltek unokáiknak arról az időről, amikor az ország egyik legtiszteltebb nagyszászónának vendégeiként sokszor a legelemből illemszabályokat is megcsúfolták abban a házban, ahol egy nemzet legjobbjai töprengtek hazájuk sorsán.

Négy nappal Windischgrätz bevonulása után, ugyancsak ebben a palotában játszódott le a világtörténelem egyik legszörnyetesebb justimordjának előjátéka. Batthyány Lajos gróf, aki előzőleg küldöttséget vezetett a város kapuinál táborozó Windischgrätzhez, nem várva be a dölyfös herceg válaszáat, visszatért a fővárosba. A

tragikus estén Batthyány Lajos a Károlyi-palotában a vendéglátó házaspár és néhány barát társaságában vacsorázott. Alig ért véget a vacsora, hirtelen, minden bejelentés nélkül felpattant a szoba ajtaja. Osztrák tiszt állt a szoba küszöbén és elfogatási parancs vagy más írásos utasítás felmutatása nélkül, elrendelte Batthyány gróf elfogatását. A magyar szabadságmozgalom legeszményibb alakjának a legmegalázóbb halálnem jutott osztályrészéül a Neugebäude komor épületében. De a házigazdát, Károlyi György grófit is utólérték a kamarilla bosszúja. Amikor már Haynau volt az úr a palotában és reggelenként, hideg fürdő után, izomfejlesztő futkározásokat rendezett talpnyalóival a palota udvarában, ezalatt a házigazda a Neugebäude egyik börtöncellájában várta az ítéletet. Szerencsésébb volt, mint Batthyány Lajos gróf. Csak kétévi várfogsággal és körülbelül 400.000 forint pénzbírsággal sujtották.

Gyászos esztendők következtek a nemzetre. Kivívott jogait lábbal tapodták idegen bérencek. Sajtószabadság, gyülekezési jog a múlté volt. Aki mukksani mert, börtönbe került. A hajdan oly termékeny vitáktól hangos, vendégszerető Károlyi-palota termei is üresek. A ház ura börtönben, a ház úrnője külföldön várja a sors jobbrafordulását.

És ez is elkövetkezett. A kiegyezés után a Károlyi-palota újra a társadalmi és politikai élet kitűnő sádjának kedvenc találkozóhelye. A selyemkártyos szalónok közepén, a kortársak gyűrűjében Deák Ferenc megkezdte a Vörösmartyárvák javára a nemzeti gyűjtést. Itt tanácskozott az első magyar biztosító társaság és a Földhitelezet megalapításáról. A házigazda, Károlyi György gróf, megújult erővel tevékenykedett a Nemzeti Színház megmentésén, a társadalmi és művészi élet megerősítésén. György grófnak különben fényes elégtételt szolgáltatott a király. Főudvarmesterévé nevezte ki. Fia: Gyula gróf, méltó utódja volt a nagy háztartás és társadalmi élet irányításában. 1881-ben a palotában vendégül látta a walesi herceget. Majd, 1883 január 10-én, a leg-

magasabb elismerés és megbecsülés jeléül, a kiengesztelt ország ünneplése közben, az uralkodó oldalán József főherceggel, fényes udvari kísérettel megjelent a grófi pár estélyén. Ferenc József sokáig nézegette kedvtelve a csárdástáncoló, díszmagyarban pompázó fiatalaságot. Majd őszinte örömet fejezte ki a ház asszonyának: Pálffy Geraldine grófnőnek.

A Károlyi-palota regénye a csúcspontra érkezett.

F. Rác Kálmán

